

Studies in Textiel 11

Revival van textiel

TEXTIELCOMMISSIE

Hilversum
Verloren
2021

De redactie en het bestuur van de Textielcommissie danken de auteurs voor hun bijdragen en wensen u, de lezer, veel leesplezier en inspiratie toe.

Studies in Textiel wil een platform zijn voor iedereen die wil publiceren over textiel. Heeft u een artikel dat u wilt publiceren, of kent u iemand die dat wellicht graag zou willen, aarzel dan niet om contact op te nemen via het e-mailadres redactie@textielcommissie.nl

Inhoud

Zo heurt het (niet!): het versleten linnengoed van de barones. Verslag van de tentoonstelling <i>Sanny de Zoete</i>	8
Een kijk in de wereld van de vintage <i>Saskia van Gemeren</i>	25
<i>SUSTAINED</i> . Revival van damast <i>Mattanja Coehoorn over het werk van Sara Vrugt</i>	35
Goudborduurwerk: modern of traditioneel? Een inkijk in de toepassing van goudborduurwerk in het verleden en in de hedendaagse haute couture <i>Alina Blasquez</i>	39
Fondazione Lisio in Florence: textielreproductie en -restauratie <i>Eva Basile</i>	52
Hergebruik en reparaties. Een selectie uit de collectie van het Fries Museum in Leeuwarden <i>Gieneke Arnolli</i>	64
<i>De Bloem van Zaandijk</i> . Historische kleding hergebruikt voor volksfeesten en een toneelstuk in Zaandijk <i>Inge Bosman</i>	85
Batik, tien jaar immaterieel erfgoed van Indonesië <i>Sabine Bolk</i>	96
Boekenrubriek <i>Jantiene van Elk</i>	106

Revival van textiel

Zo heurt het (niet!): het versleten linnengoed van de barones

Verslag van de tentoonstelling

Sanny de Zoete

Inleiding

Al meer dan twintig jaar staat op mijn zolder een grote, zware kartonnen doos met als opschrift 'zeer versleten textiel'. Ergens tijdens die twintig jaar sprak ik Anneke Fenne-
ma, coördinator van Museum Het Leids Wevershuis. 'Dat lijkt me nou zo leuk om daar eens een tentoonstelling over te maken,' zei ik tegen haar. Een paar jaar geleden ging de telefoon, Anneke aan de lijn: 'Sanny, wil je nog steeds met dat versleten linnengoed een expositie maken?' 'Zeker wel,' was mijn spontane antwoord en razendsnel schoten mijn gedachten door die doos propvol afgekloven, kapotte, gerepareerde, gestopte en verstelde kussenslopen, lakens, onderbroeken, pyjamajasjes, tafellakens, servetten en huishouddoeken. Voor een groot deel afkomstig van een barones (afb. 1). Goed, dat was dat, hoe nu verder?¹

Zij bij mij, ik bij hen

We planden een afspraak bij mij thuis. Ik sleepte de doos van zolder, zocht mijn stalenboeken op en haalde uit de la al mijn oefen-, stop-, verstel- en naailappen. Mijn idee was om het versleten en onvakkundig verstelde linnengoed van de barones te exposeren in combinatie met stalenboeken met mooie, frisse, nieuwe stalen. Zo zag het linnen er uit toen het nog nieuw was. En samen met de oefen-, naai- en stop- en verstellappen om te tonen hoe jonge meisjes het vak leerden. Dus hoe het wel hoort en hoe het niet 'heurt'. Samen met Anneke en een vrijwilligster bekeek ik de versleten kussenslopen. We verbaasden ons over de letterlijk opgelapte potdoek en de vele malen verstelde beddenlakens. Alles was gekreukeld, met bruine vlekken van het jarenlang nutteloos liggen. Mooi van lelijkheid. Het voelde goed om deze stukken uit de dozen te halen en ze voor het voetlicht te willen brengen. Het zijn bovendien ook symbolen van de naoorlogse periode, toen er een groot gebrek aan textiel was. Ook dat wilde ik laten zien. 'Kom naar ons

museum,' zei Anneke aan het eind van onze inspirerende eerste ontmoeting, 'dan laten we je onze kamers en de zolder zien en bedenken we een indeling.'

Tastbare authenticiteit

Een veel gebruikt (en vooral misbruikt) woord is authentiek. Museum Het Leids Wevershuis is echt authentiek, maar heeft niet een authenticiteit waar ik vrolijk van werd. Integendeel, ik heb weken lopen twifelen of ik in dit 'naargeestige, afgekloven, foeilelijke, haveloze, afgebladderde en vervallen' huis überhaupt een tentoonstelling moest gaan maken. Vijfenvestig jaar leefde daar de eeuwige student Lieuwe Wymenga, heel tevreden met hoe het huis eruitzag.² Niets veranderde hij in al die jaren, geen fris behangetje, geen isolatie op zolder, geen douche, hij wilde niks. Toen hij in 2001 verhuisde, liet hij een huis achter waar honderd jaar niets aan gedaan was. Anneke is hem er ontzettend dankbaar voor, want dankzij hem hebben ze sinds 2005 een écht authentiek wevershuis

1 Verstelde en gemerkte stukken uit de doos op zolder, met daartussen de trouwfoto van de barones op de affiche van de tentoonstelling. Foto: auteur.

2 Deur en kast in Museum Het Leids Wevershuis, zwart van de vele handen die ze in de loop der jaren hebben geopend.
Foto: auteur.

als museum, waarin zichtbaar is hoe mensen rond 1900 woonden. Hier is de geschiedenis van het arme deel van Leiden duidelijk zichtbaar: in de muren zitten scheuren, achter het behang komt de juten onderlaag tevoorschijn, uit de enige kraan in het huis komt alleen koud water. Overal kom je roestige spijkers tegen. Rond de deurknoppen van een kast is het zwart van de ontelbare handen die ze in de loop van de eeuw hebben aangeraakt (afb. 2). De armoe druipt van de muren. Maar wel een heel ander soort armoe dan waarin ik grootgebracht ben. Wij hadden het thuis ook niet breed, maar alles zag er piekfijn uit, alle muren waren keurig behangen en alle deuren blinkend wit geschilderd en die werden uiteraard iedere week gesopt. Onze kleding was schoon en netjes, keurig versteld en gestopt. Mijn moeders stelling was dat je wel arm kon zijn, maar je hoefde er niet smerig en onverzorgd bij te lopen. Dit leidde tot een innerlijk conflict, waar ik toch wel even met Anneke over gebeld heb. Ik was bang dat ik down zou worden tijdens het inrichten van de tentoonstelling. Anneke stelde me gerust en vertelde dat zij veel van het Wevershuis hield; ik begreep dat toen (nog) niet. Uiteindelijk zei ik volmondig 'ja' tegen de tentoonstelling, legde mijn moeders stem het zwijgen op, koppelde de armoede van thuis los van die van het Wevershuis. 'Het zijn twee aparte zaken Sanny,' zo sprak ik mezelf bemoedigend toe.

Geen geld, wel subsidie

De eerste stappen zijn gezet, ja, we gaan een tentoonstelling over het versleten en verstelde linnengoed van de barones maken. Maar hoe moet het financieel? Het museum draait op enthousiaste vrijwilligers, krijgt nauwelijks subsidie en de (veelal) textielkunstenaars exposeren daar zelf hun werk, met het museum als klankbord. In de werkplaats in het voorhuis laten weefsters en een enkele wever het beroep zien van eerdere bewoners en weven ze theedoeken op een imposant antiek houten weefgetouw. Onze beoogde ten-

toonstelling had een wat ander karakter en omdat ik mijn eigen brood moet verdienen kon ik het niet zonder passende vergoeding doen. Het maken van tentoonstellingen over linnengoed is een van de steunpilaren van mijn bedrijf. De nieuwe voorzitter van het museum, Margot de Rooter, wilde de mogelijkheid onderzoeken om subsidie te krijgen en daarom hebben we een plan met bijpassende begroting ingediend. Zowel van Fonds 1818 als het Prins Bernhard Cultuurfonds kregen we het positieve bericht dat we de aan-gevraagde € 3.100 zouden ontvangen en dus kon de tentoonstelling gepland worden. ‘Graag vanaf mei,’ zei ik, want het kan ijskoud zijn in het Wevershuis waar de wind giert door de zolder zonder dakbeschot en de houten vloer meerdere malen bedekt was met stuifsnieuw. Och, wat zullen door de vele eeuwen heen al die gezinnen en hun kinderen een kou hebben geleden.

Wassen met Vanish in de wasmachine

De eerste beslissing die ik nam na mijn bezoek aan het museum was dat ik al het linnen-goed van de barones wilde wassen en strijken. Het gekreukeld ophangen of nog in vuile toestand strijken vond ik geen goed idee. Dank je wel ma, ik heb je les begrepen! Dat betekende wel dat ik al het zeer versleten linnengoed in de wasmachine zou moeten gooien, alle stukken met de hand wassen zou niet alleen onbetaalbaar zijn, maar ik zou het ook niet schoon genoeg krijgen. Het linnen was al vele malen gewassen en nog meer gewassen en nog meer gewassen. Hoe erg zou het zijn om dat nog één keer te doen? Om het risico zo klein mogelijk te maken waste ik telkens een paar kussenslopen met een laken en bijvoorbeeld een paar huishouddoeken met een schepje Vanish op 90° Celsius. Zou er iets kapot gaan tijdens het wassen dan had ik nog steeds een laken, nog meer slopen en nog meer doeken. Ik centrifugeerde het laag, op 600 of 800 toeren. Zo ben ik ruim twee weken aan het wassen geslagen. Iedere dag draaide ik ’s morgens een was en deed ik mijn best alle stukken dezelfde dag ook netjes te strijken. En natuurlijk moest ik ook alles opmeten en opschrijven voor de inventarislijst en daarna opbergen in zuurvrije dozen. Tot mijn verbazing kwam alles én schoon én heel uit de wasmachine. Alleen in het pyjamajasje van Odette, de barones, kwam een klein scheurtje naast de verstelde stukjes in het rugpand. *So far, so good.*

Wie is eigenlijk Odette, de barones?

Hoogste tijd om Odette aan u voor te stellen. Wat we over Odette weten, danken we aan haar nicht, Elsabe Kalsbeek-barones Schimmelpenninck van der Oije. Zij opende de tentoonstelling officieel op 6 mei 2018. Dat dit totaal versleten linnen is bewaard danken we aan haar zorgvuldigheid. Zij zag de schoonheid en het verhaal over de noodzakelijke zuinigheid die niet alleen de gewone mensen moesten betrachten maar ook de adellijke kringen. Ook tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Ze bewaarde het linnengoed na de

dood van Odette (1991) en Jaap (1995) en gaf het meer dan twintig jaar geleden aan mij. Want ik verzamel niet alleen het mooie linnengoed van welgestelde families, maar ook kapot en versleten huishoudtextiel van rijk en arm. Hoewel er van arme mensen in de regel niets bewaard blijft, ook niet van de vele bewoners die in de loop der eeuwen in het Wevershuis hebben gewoond. Het textiel wordt tot op de draad versleten, opgebruikt en eindigt zijn leven als poetsdoek.

Odette Graber wordt verliefd

Odette Graber wordt geboren in Zwitserland in 1902. Ze werkt als verpleegster in het sanatorium La Valerette in Leysin als in 1937/38 Asueer Jacob (Jaap) baron Schimmelpenninck van der Oye vanwege zijn tuberculose daar in de Zwitserse Alpen komt kuren en ze worden verliefd. Echt verliefd. In 1939 komt ze op vakantie in Nederland om kennis te maken met de ouders van Jaap. De gelieven zijn beiden niet jong meer, allebei even oud en ze weten wat ze willen: samen hun leven delen. Maar dan steekt de oorlog een dikke spaak in het wiel. Als Jaap eind 1939 naar Zwitserland wil om haar ten huwelijk te vragen lukt dat vanwege de oorlogsdreiging niet meer. Hij kan niet meer met de trein door Duitsland reizen.

Vijf jaar wachten

Vijf lange jaren correspondentie volgen, waarbij Jaaps schoonzus hem soms helpt met het schrijven van de brieven, omdat zijn Frans niet goed genoeg is (porto: f 0,12½). Odette stuurt af en toe een fotootje van haarzelf en schrijft op de achterkant 'voor mijn lieve kleine Japi met al mijn meest tedere gedachten'. Als de oorlog in 1945 eindelijk is afgelopen komt Odette in oktober naar Nederland en landt op Schiphol.

Op de opening van de tentoonstelling sprak Elsabe:

Jaap wacht haar op het vliegveld op met een boeket anjers. Zij is geschokt door hoe hij gekleed is: merkwaaardige combinaties en versleten schoenen. Maar zij hervindt zijn 'gouden hart' en het punt waarop zij elkaar in augustus 1939 hebben verlaten! Ze noteert dat de mensen er overal slecht gekleed uitzien en dat de sfeer niet echt opgewekt is. Zij kwam uit Zwitserland waar alles gewoon verkrijgbaar was gebleven tijdens de oorlog, zowel eten als kleding, en het was zeker een schok voor haar om dit verarmde land aan te treffen. Nadat ze een paar dagen in Amsterdam in ons ouderlijk huis hebben doorgebracht gaan ze naar mijn grootmoeder in Lochem en mijn ouders en ik gaan mee. Zij ziet de verwoestingen in Zutphen en is verbijsterd over het slechte wegdek. En dat is iets wat ik mijzelf ook herinner, we waren met een soort pick-up truck en ik viel constant om!³

Haar koffers zijn nog niet aangekomen en daarom trouwt ze in haar reiskleding (afb. 3). Elsabe vertelt verder:

Maar dan is de trouwdag daar. Ze trouwen voor de burgerlijke stand in Apeldoorn op 7 november. Haar grote bagage is nog niet aangekomen, dus ze trekt het pakje-met-hoed, waarin zij gereisd heeft, maar aan. Dat heeft mij erg getroffen: dan ga je eindelijk trouwen en dan kun je niet de kleren dragen die ze hiervoor zeker nieuw had gekocht. Ze schrijft dan ook dat ze best tegen de dag opziet, ook omdat er geen familie van haar bij is. Maar ze worden heel vriendelijk door de burgemeester ontvangen, die een heel aardige speech in het Frans houdt. De broer Willem van mijn grootmoeder, die als Pater Familias optreedt, heeft een lunch georganiseerd in een hotel en dat is heel feestelijk: veel bloemen, lekkere koffie, goede wijn en een heerlijke warme lunch, met soep, een *bouchée à la Reine* en forel. Uiteindelijk is ze heel gelukkig met zoals de dag verlopen is. Drie dagen later vindt de kerkelijke inzegening plaats in het kerkje van Austerlitz, ook weer geregeld door oom Willem, en weer in hetzelfde reispakje ...

3 Huwelijksfoto van Odette Graber en Asueer Jacob baron van Schimmelpenninck van der Oye, 7 november 1945. Fotograaf onbekend.

Linnenuitzet?

Na haar huwelijk woont Odette eerst nog een tijdje bij haar schoonmoeder in. Jaap heeft geen woning en woont bij een hospita. Odette noteert in een schriftje:

En omdat ik gemerkt heb dat de Hollanders absoluut niet gehaast zijn, kan dat nog wel lang duren, wat mij heel erg tegenzit. Want hoe lief schoonmoeder ook is, ik ben niet naar Holland gekomen om bij schoonmoeder te zijn, maar vooral bij Jaap.⁴

Een linnenuitzet is blijkbaar niet aan de orde. Schaarste, schaarste, er is bijna niets te koop aan linnen en wat er is, is op de bon. Mogelijk krijgt ze in die tijd van haar schoonmoeder Wilhelmina lakens, slopen, handdoeken, een paar tafellakens en servetten, alles gemerkt SOB (Schimmelpenninck van der Oye-de Beaufort), nog afkomstig uit haar linnenuitzet uit 1901. Met dit linnen, en het weinige linnen dat Odette van zichzelf heeft en dat gemerkt is met OG, begint Odette een nieuw leven in dat vreemde vlakke land. Als ze op de markt vanwege haar Duitse tongval door de kooplui onaardig wordt bejegend springt Jaap voor haar in de bres. Hij gaat naar de markt en vertelt dat Odette een Zwitserse is, die niets met de oorlog te maken heeft. Dat helpt, de marktkooplui behandelen haar voortaan zoals het hoort.

4 Linnengoed uit de uitzet van Odettes schoonmoeder, gemerkt SOB. Het getal geeft het aantal aan van eenzelfde stuk in de uitzet. Foto: auteur.